

Ortodoksisen kirkon historiaa

Kristuksen kirkko syntyi helluntaina Kristuksen ylösnousemuksen jälkeen. Kristus vaikuttaa kirkossa edelleen joka päivä, minkä vuoksi kristillinen kirkko on kasvanut ja muuttunut kuluneiden 2000 vuoden aikana.

Kirkon ensimmäinen vuosituhat

Kristinuskon perustana on juutalainen uskonto ja Kristuksen toiminta maan päällä hellenistis-roomalais-juutalaisessa kulttuuriympäristössä. Ensimmäisten vuosisatojen aikana oli olemassa hyvin runsaasti erilaisia kristinuskon tulkintoja. Näistä osa yhdistyi 300-luvulla katoliseksi kirkoksi, kun Rooman keisarikunta teki kristinuskosta valtion virallisen uskonnon. Katolinen kirkko määritteli seitsemässä kirkolliskokouksessaan vuosien 325 ja 787 välisenä aikana ne peruseriaatteet, joiden varassa läntinen ja itäinen kristillinen kirkko tänäkin päivänä elää.

Itä- ja Länsi-Euroopan valtiollisten olojen erilaisuus johti siihen, että katolisen kirkon läntinen suuntaus sai aluksi voimakkaan poliittisen luonteen. Kirkon oppi alkoi myös paikalliskirkoissa kehittyä eri suuntiin, eikä enää 800-luvun jälkeen kyetty järjestämään kaikkien tunnustamia yhteisiä opillisiä kokouksia. Yhteiskunnallinen kehitys johti siihen, että läntinen kirkko joutui määrittelemään oppiaan 1000-luvulta lähtien suhteessa itsenäisiin taloudellisiin, opillisiin ja poliittisiin keskuksiin. Lopulta erot idän ja lännen välillä muodostuivat pysyviksi: kirkko jakautui 1200-luvun lopulla. Länteen muodostui roomalais-katolinen kirkko ja itään jäi ortodoksinen kirkko.

Idän kirkkoon kuului ns. vanhoista patriarkaateista neljä: Konstantinopoli, Aleksandria, Antiokia ja Jerusalem. Länsi kuului kokonaisuudessaan

Rooman patriarkaattiin. Lähi-idän muslimivalloituksen jälkeen 600-luvun alkupuolella Konstantinopoli saavutti ylivoimaisen aseman idässä. Jumalanpalveluselämä kasvoi yhteydessä keisarillisen hovin symboli- ja seremoniamailmaan. Tästä on edelleen havaittavia merkkejä kirkon ulkoisessa ilmeessä. Samalla on kuitenkin korostettava, että kirkon liturgiset käytännöt ja tavat ovat jatkuvasti kehittyneet ja muuttuneet.

Ortodoksisuuden saapuminen Venäjän kautta Suomeen

Kiovaan perustettiin piispanistuin 990-luvulla ja sieltä kristillisuus levisi pohjoiseen ja itään. Novgorodin alueelle ensimmäinen piispanistuin syntyi 1000-luvun alussa. Kiovan metropoliittakunnan keskus siirtyi Volgan varrelle Vladimirin kaupunkiin 1299 ja sieltä edelleen Moskovaan 1326. Moskovan ruhtinaskunta tukeutui alusta alkaen yhteistyöhön Konstantinopolin kirkon kanssa. Tämän vuoksi Moskovan laajentaessa valtaansa Itä-Euroopassa ja muodostaessaan lopulta 1500-luvulla Venäjän valtion ytimen se samalla levitti ja lujitti ortodoksisen kirkon valtaa alueella. Konstantinopolin jäätyä osmanien valtakunnan alaisuuteen 1453 Moskovan ruhtinas julistautui pian Uuden Rooman keisariksi ja oikean uskon

puolustajaksi vääräuskoisia ja pakanoita vastaan.

Novgorodin pohjoisille alueille kuten Karjalaan ja itäiseen Suomeen kristinusko levisi 1100-luvulla. Keskuseuduille rakennettiin kirkkoja ja erämaahan muodostui 1300-luvun lopulta alkaen pieniä erämaaluostareita. Sinänsä alueen maaseutu lienee pääosin pysynyt pakanallisena. Aktiivisemmin kristillinen usko alkoi juurtua 1400-luvun lopulla, kun Moskovan valtio kukistettuaan Novgorodin alkoi sitoa syrjäseutujakin veronmaksuun. Eräänä välineenä toimi Moskova-keskeisen ja tsaarinnan valtaa tukeneen ortodoksisen kirkon juurruttaminen syrjäseuduillekin. Karjalaan syntyi lisää luostareita. Monissa niistä toimi useita aikansa johtavia kirkonmiehiä kuten Feodorit Kuolalainen, Filip Moskovalainen ja patriarkka Nikon.

Karjalan läntiset osat jäivät osaksi Ruotsin valtakuntaa 1500-luvun lopun ja 1600-luvun alun sodissa. Ortodoksisuus muuttui monesti puhtasoppisen luterilaisuuden paineessa luterilaisuudeksi. Osa ortodokseista muutti leveämmän leivän toivossa Keski-Venäjälle, joka oli autioitunut sisällissodissa ja sikäläisen väestön muutettua arolle kasakoiksi.

Laatokan Karjalan palattua osaksi Venäjää 1700-luvun alussa elpyi myös ortodoksinen uskonto. Valamon luostari palasi maanpaosta Novgorodista takaisin Valamon saarelle ja sen kukoistus alkoi. Luostari toimi läheisessä suhteessa Pietarin hoviin. Kun loppuosa Suomesta liitettiin 1800-luvun alussa Venäjän keisarin maihin ja Suomesta muodostettiin suuriruhtinaskunta yhdessä Laatokan Karjalan ja Kannaksen kanssa, tuli Suomeen pysyvästi ortodoksista väestöä. Ortodoksiväestöä asetui myös Venäjältä muuttaneiden kauppiaiden, sotilaiden ja virkamiesten myötä tärkeimpiin kaupunkeihin. Suomen kirkollinen hallinto järjestettiin osana Pietarin hiippakuntaa ja vuonna 1892 perustettiin itsenäinen Suomen ja Viipurin arkkipiispanistuin, josta tuli samalla ensimmäinen Suomen ortodoksinen piispanistuin.

Suomen Itsenäistymisestä nykypäivään

Venäjän vallankumouksen yhteydessä Suomi sai itsenäisyyden ja samalla uuteen valtioon muodostui ortodoksinen vähemmistökirkko. Sen asema oli aivan toinen kuin vallankumousta edeltäneen ortodoksisen kirkon asema. Se ei edustanut enää valtion virallista uskontoa vaan pikemminkin poliittisesti vieroksutun, entisen sortohallituksen identiteettiä. Ortodoksisuus Helsingissä, Viipurissa ja Kannaksella oli pääasiassa venäläistä. Maaseudulla Karjalassa ja Lapissa asui suomalaisia, lappalaisia ja karjalaisia ortodokseja. Ortodoksisuudella olikin sekä kaupunkimainen, enemmän virallista kirkkoa korostava, ja maaseudun kansanomaisempi muotonsa, jolle ei-kristillinen kansanperinne antoi oman leimansa aina jopa 1930-luvulle saakka.

Ortodoksisen kirkon suomalaistaminen käynnistyi ripeästi. Kirkko siirtyi ns. tomos-asiakirjalla 1923 Moskovan alaisuudesta Konstantinopolin patriarkaattiin. Jumalanpalvelus- ja virkakieleksi tuli suomi ja arkkipiispan-istuin siirrettiin monikansallisesta Viipurista suomenkieliseen Sortavalaan.

Sotien välisen ajan ortodoksisen kirkon toiminnan painopiste oli Karjalassa, jossa pääosa seurakunnista toimi. Toisen maailmansodan seurauksena syntyi koko maan kattava ortodoksinen kirkko, koska evakkoväestöä asutettiin maan laajuudelta. Uusi seurakuntaverkosto perustettiin ja jälleenrakennuskauden monet uudet kirkot rakennettiin pääosin 1950-luvun kuluessa. Kirkon toinen piispanistuin oli perustettu Viipuriin 1935. Sodan jälkeen se siirtyi Helsinkiin arkkipiispan muutettua Kuopioon. Kolmas piispanistuin muodostettiin

Ouluun 1979 ja samana vuonna perustettiin myös Joensuun apulaispiispan virka.

Aina 1970-luvulle saakka ortodoksisuus kuului lähinnä perinteisiin venäläis-, karjalais- ja kolttaperheisiin. Ortodoksisen kirkon maine muuttui suomalaisen isänmaallisuuden ja luterilaisen identiteetin kansainvälistyttyä ja käytyä läpi murroksen 1960-luvulla. Ortodoksisuus oli selkeästi voittavana puolena. Kirkosta eroaminen väheni, ja kirkkoon liittyi paljon uusia jäseniä. Ortodoksisuuden maine on muuttunut kansainväliseksi ja henkisesti syväiseksi uskonnoksi.
